

Η μεταμοντέρνα αρχιτεκτονική ως έκθεμα

Léa-Catherine Szacka - 30/10/2019

Exhibiting the Postmodern — The 1980 Venice Architecture Biennale

— Léa-Catherine Szacka

Marsilio

Εικ. 1: Εξώφυλλο του βιβλίου της Léa-Catherine Szacka, *Exhibiting the Postmodern: The 1980 Venice Architecture Biennale* (Βενετία: Marsilio, 2017). Φωτογραφία © Antonio Martinelli (Παρίσι), γραφιστική εμπέλεια: João Doria (Όσλο).

Άρχισα να διερευνώ τη μεταμοντέρνα αρχιτεκτονική και την ιστορία της, σχεδόν από σύμπτωση. Όταν ξεκίνησα το διδακτορικό μου στην Bartlett το 2006, ήθελα να μελετήσω τη σχέση των μέσων μαζικής

επικοινωνίας με την αρχιτεκτονική. Αρχισα λοιπόν την έρευνά μου εστιάζοντας σε αρχιτεκτονικές εκθέσεις. Με ενδιέφερε ο τρόπος με τον οποίο μπορούσε κανείς να επιμεληθεί την αρχιτεκτονική, για να την καταστήσει κομμάτι μιας έκθεσης. Εκείνη την εποχή, δεν είχε δημοσιευθεί σχεδόν τίποτα για τις εκθέσεις αρχιτεκτονικής και τις ιδιαιτερότητες της επιμέλειάς τους, πέραν από μερικά άρθρα. Σχετικά σύντομα, αποφάσισα να αναμετρηθώ με αυτό το θέμα μέσα από μία από τις πιο διάσημες αρχιτεκτονικές εκδηλώσεις, που ίσως παραμένει και η σημαντικότερη μέχρι σήμερα, την Biennale Αρχιτεκτονικής της Βενετίας. Η σύλληψη αυτής της Biennale στην αυγή της δεκαετίας του 1980 έπαιξε ιστορικά έναν κρίσιμο ρόλο. Πέραν του να συνοψίζει τον μεταμοντερνισμό στην αρχιτεκτονική, στην έκθεση αυτή συνέκλιναν επίσης ευρύτεροι κοινωνικοπολιτικοί και πολιτισμικοί παράγοντες, όπως: η ανάδυση της φιγούρας του αρχιτεκτονικού «αστέρα» και του σχετικού συστήματος, η μετάβαση από την κτισμένη πραγματικότητα στην εικόνα, η άνοδος της Ιταλικής κεντροαριστεράς και η διεθνοποίηση του λόγου για την αρχιτεκτονική (εικ. 2).

Εικ. 2: Ιδρυτική παρουσίαση της νέας Biennale, Palazzo Ducale, 5 Οκτωβρίου 1974. Φωτογραφία: Lorenzo Capellini.

Η Biennale Αρχιτεκτονικής της Βενετίας του 1980 αποτέλεσε λοιπόν ένα ορόσημο, καθώς επισφράγισε μια «αλλαγή παραδείγματος» στην αρχιτεκτονική και εγκαινίασε δομικά έναν νέο θεσμό που εισήγαγε μια νέα αρχιτεκτονική κουλτούρα. Σήμερα, οι Biennale και οι Triennale αποτελούν μια διακριτή πολιτισμική βιομηχανία εντός του πεδίου της αρχιτεκτονικής. Το 2019, για παράδειγμα, και μέσα στο διάστημα ελάχιστων μόνο μηνών, διοργανώνονται παράλληλα Biennale και Triennale μεγάλης κλίμακας, σε πόλεις όπως το Όσλο, η Λισαβόνα, η Σεούλ, το Σικάγο, η Sharjah και αλλού.

Εικ. 3: Η όψη του Michael Graves για τη Strada Novissima, ως μέρος της έκθεσης «Η παρουσία του παρελθόντος» [La Presenza del Passato], πρώτη διεθνής Biennale Αρχιτεκτονικής Βενετίας, 1980. Φωτογραφία: Paolo Portoghesi.

Η Strada Novissima ήταν το κεντρικό έκθεμα της Biennale Αρχιτεκτονικής της Βενετίας του 1980. Εύλογα αποτελεί λοιπόν και το κεντρικό, το πιο ζωτικό, κομμάτι του βιβλίου μου. Στο παλιό Arsenale, η Strada Novissima παρουσίαζε το έργο είκοσι αρχιτεκτόνων. Παρέχοντας σε κάθε αρχιτέκτονα την ίδια εκθεσιακή επιφάνεια, ζητούσε από τον καθένα τους να κατασκευάσει και μια όψη-έμβλημα της αρχιτεκτονικής του (εικ. 3). Αυτή η επιλογή των επιμελητών σηματοδοτούσε και μια μετάβαση από την τρισδιάστατη πραγματικότητα του κτισμένου στην δισδιάστατη εικόνα (ή όψη). Και την ίδια στιγμή -επειδή στοιχίζοντας αυτές τις όψεις σε σειρά, η έκθεση αναπτυσσόταν σαν δρόμος- σηματοδοτούσε την επιστροφή της αρχιτεκτονικής στον δημόσιο χώρο της πόλης. Ο δρόμος γινόταν τότε, ξανά, ένας πολιτικός χώρος. Ωστόσο, το βιβλίο τοποθετεί αυτό τον «δρόμο» σε μια πολύ ευρύτερη προοπτική. Κοιτάζοντας προς τα πίσω, φτάνει μέχρι το 1968 για να σταχυολογήσει χρονολογικά κρίσιμα γεγονότα, αλλά και πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές δυναμικές που αναπτύσσονταν τότε. Και κοιτάζοντας προς τα εμπρός, φτάνει μέχρι το 2014, καθώς συνδέει την έκθεση του 1980, που συμπεριελάμβανε έργα τού νεαρού τότε Rem Koolhaas και του Ηλία Ζέγγελη, με μία από τις πιο πρόσφατες εκθέσεις που επιμελήθηκε ο, εβδομηντάχρονος πλέον, Koolhaas. Το βιβλίο περιλαμβάνει επίσης τον πρόλογο του Adrian Forty, που παρακολουθεί την πορεία της έρευνάς μου από το 2006.

Μολονότι η Strada Novissima ήταν μια εφήμερη εγκατάσταση, απολαμβάνει ακόμα μία εντυπωσιακή «μεταθανάτια» ζωή, επειδή ακριβώς σηματοδοτεί πως η αρχιτεκτονική δεν εξαντλείται χωρικά, αλλά τείνει περισσότερο να μεταδίδει εικόνες. Όταν περπατά σε αυτόν τον «δρόμο» μέσα στο Arsenale, ο θεατής δεν βρίσκεται μόνο στον εξομοιωμένο χώρο ενός σχεδίου αλλά μέσα στην κατασκευή της ίδιας της αρχιτεκτονικής μέσα στον χώρο της έκθεσης (εικ. 4).

Εικ. 4: Οι όψεις του Massimo Scolari και του Allan Greenberg για τη Strada Novissima, ως μέρος της έκθεσης «Η παρουσία του παρελθόντος» [La Presenza del Passato], πρώτη διεθνής Biennale Αρχιτεκτονικής Βενετίας, 1980. Φωτογραφία: Paolo Portoghesi.

Το βιβλίο μου καταδεικνύει τους τρόπους, με τους οποίους ο μεταμοντερνισμός ως κίνημα ήταν τόσο στενά συνδεδεμένος με το ενέργημα του εκθέτειν. Επειδή ο μεταμοντερνισμός υλοποιήθηκε πρώτα στον χώρο της έκθεσης, ή χάρις σε αυτό το ενέργημα του εκθέτειν, η μεταμοντέρνα αρχιτεκτονική άρχισε να κτίζεται μονάχα προς το τέλος της δεκαετίας του 1970, και δεν ξεκίνησε πραγματικά να αναπτύσσεται πριν τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όταν η οικονομία ανέκαμψε από την ύφεση της πετρελαϊκής κρίσης. Είναι ένα κίνημα που διαμορφώθηκε πρωτίστως από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, τα βιβλία και τις εκθέσεις, αλλά και από τη σημασία που αποδόθηκε τότε στο αρχιτεκτονικό σχέδιο. Όταν λοιπόν και κάποια κτήρια αποτέλεσαν πια μέρος αυτού του αρχιτεκτονικού λόγου, έφτανε ήδη η αρχή του τέλους τού μεταμοντερνισμού. Αυτό υποστηρίζω στην τελευταία ενότητα του βιβλίου μου, με τίτλο «Η αρχή του τέλους και το τέλος της αρχής».

Πριν από 25 χρόνια, η Beatriz Colomina κατέδειξε πως η αρχιτεκτονική γίνεται μοντέρνα μονάχα όταν διαπλέκεται με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, καθώς τότε μετατοπίζει ριζικά τις παραδοσιακές αντιλήψεις και σημασίες του χώρου και της υποκειμενικότητας. Αλλά στον μοντερνισμό, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και το κτήριο αναπτύσσονταν ταυτόχρονα, συνέτρεχαν. Στον μεταμοντερνισμό, τα μέσα μαζικής

επικοινωνίας έφταναν πρώτα, σχεδόν προπορεύονταν της κατασκευής. Μια σειρά εκθέσεων, όπως η Triennale του 1973, Η Αρχιτεκτονική της Σχολής των Beaux Arts στο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης της Νέας Υόρκης το 1975, η Roma Interrotta του 1978 και η Biennale της Βενετίας του 1980, αποδείχθηκαν όλες τους εξαιρετικά σημαντικές για την κατασκευή της μεταμοντέρνας αρχιτεκτονικής. Η έκθεση προωθούσε την αρχιτεκτονική και συνδιαμόρφωνε επίσης έναν συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό λόγο και πράξη. Υπό αυτή την έννοια μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η έκθεση ήταν η αρχιτεκτονική (εικ. 5).

Εικ. 5: Πύλη εισόδου του Aldo Rossi για την έκθεση «Η παρουσία του παρελθόντος» [La Presenza del Passato], πρώτη διεθνής Biennale Αρχιτεκτονικής Βενετίας, 1980. Φωτογραφία: Paolo Portoghesi.

Μέρος της έρευνάς μου για αυτό το βιβλίο αποτέλεσε και μία σειρά συνεντεύξεων, που μου παραχώρησαν οι περισσότεροι από τους κύριους πρωταγωνιστές της έκθεσης. Οι συνεντεύξεις αυτές προφανώς και διαποτίζονται από τις προσωπικές αντιλήψεις του καθενός. Για 'μένα και την ιστορική μου έρευνα, όμως, οι υποκειμενικές αυτές εντυπώσεις ή αναμνήσεις από εκείνη την εποχή είναι το ίδιο σημαντικές με την υποτιθέμενη αντικειμενικότητα των ιστορικών γεγονότων. Προφανώς και έχω διασταυρώσει τα ιστορικά γεγονότα, αλλά αυτές οι συλλογικές και ατομικές αναμνήσεις προσδίδουν το δικό τους ιδιαίτερο χρώμα και στο βιβλίο. Και φαίνεται επίσης ότι αυτές οι συνεντεύξεις έγιναν σε μια καίρια χρονική συγκυρία, καθώς μερικοί από τους αρχιτέκτονες που μου μίλησαν τότε έχουν πια πεθάνει –πρώτοι από όλους, ο Michael Graves και ο Robert Venturi, και πιο πρόσφατα ο Stanley Tigerman και ο Charles Jencks.

Αυτά που παράγει μια έκθεση, τόσο ως λόγος όσο και ως πρακτική, είναι πραγματικά εντυπωσιακά. Με συναρπάζει να διαπιστώνω τους τρόπους με τους οποίους μία έκθεση διευρύνει τους ορίζοντες της αρχιτεκτονικής. Οι εκθέσεις παράγουν καταλόγους, τροφοδοτούν συζητήσεις και διαμάχες, συγκροτούν το ίδιο το κοινό τους και, φυσικά, και μια αγορά για την αρχιτεκτονική. Οι εκθέσεις έχουν επίσης συνεισφέρει στη δημιουργία μια νέας φιγούρας εντός του πεδίου της αρχιτεκτονικής: εκείνης του επιμελητή. Όσο περισσότερο αναμοχλεύει και αποδομεί κανείς τους μηχανισμούς που εμπλέκονται στις εκθέσεις, μπορεί λοιπόν να ανασύρει πολλές ακόμη πλούσιες ιστορίες από τις ανεξερεύνητες αυτές περιοχές αρχιτεκτονικής

γνώσης.

* *Μετάφραση από τα αγγλικά: Στέλιος Γιαμαρέλος*